

PROF. DR. GUSTAAF EDUARD VORHELM SCHNEEVOOGT
26 december 1814—17 augustus 1871

door Dr. P. VAN DER ESCH

Op 17 augustus 1871 overleed op 56-jarige leeftijd de toenmalige Inspecteur der Krankzinnigengestichten, PROFESSOR VORHELM SCHNEEVOOGT. Bij zijn 100 ste sterfdag willen wij een ogenblik aandacht besteden aan het leven van deze voortreffelijke man, die zo'n grote plaats heeft ingenomen in de Nederlandse medische wereld van het midden der vorige eeuw.

SCHNEEVOOGTS vader was een energiek en bereisd zakenman, ruim van opvatting en algemeen ontwikkeld. Zijn moeder was een 'tüchtige' Oostduitse. De schone kunsten werden in het harmonisch gezin van twee broers en enkele zusters eendrachtig beoefend. Duits was de voertaal. Nadat SCHNEEVOOGT enige jaren op de kostschool der Hernhutters te Neuwied was geweest, kwam hij op de Latijnse School te Haarlem, als klasgenoot van NICOLAAS BEETS. In 1832 volgde zijn inschrijving aan de Leidse Akademie, die — naar het oordeel van DONDEBS — in de medische faculteit maar zwak bezet was: grote geleerden, van wie verscheidenen echter waren blijven steken in oude dogma's.

Hoewel vervuld van de wens dokter te worden, en een goed dokter, sprak de medische vakstudie de jonge SCHNEEVOOGT niet aan. Van de leermeesters ging geen bezieling uit. Het klinisch onderwijs kwam niet tot zijn recht door een teveel aan studenten en een tekort aan bedden. Buiten het terrein van zijn studie had SCHNEEVOOGT echter een brede belangstelling. Hij verkeerde het liefst in gezelschap van artistieke vrienden. Muziek en letterkunde trokken hem het meeste aan. Als medisch student behoorde hij daardoor tot de middelmatigen, hetgeen men uitdrukte met: SCHNEEVOOGT heeft niet goed gestudeerd'. Na zes jaar, in 1838, promoveerde hij niettemin op een proefschrift over pokken.

Volgens een van zijn biografen (DONDEBS) besepte hij na zijn aanvanke-lijke vestiging in Amsterdam pas terdege, wat hij had in te halen om zijn vak goed te kunnen uitoefenen. Zijn benoeming in 1840 tot inwonend geneesheer van het Buitengasthuis aldaar, prikkelde hem tot grote activiteit. Hij was toen 26 jaar.

Over het Buitengasthuis, het aloude Pesthuis, is zelden een goed woord gehoord. 'Zonder iemand te kort te doen kan men aannemen dat in de 18e eeuw bijna alle gasthuizen slecht waren; het bijzondere van het Buitengasthuis was alleen, dat het bijzonder slecht was.' (QUERIDO). Toen SCHNEEVOOGT in het midden van de daarop volgende eeuw zijn intrede deed, was de toestand nauwelijks verbeterd, al hadden dan de medici, onder wie de hoogleraren, na het stichten van de Klinische School aan het Athenaeum Illustre (1828) wat meer vat op de zaken

gekregen. Kortdurend was dit ook het geval geweest toen de eerste inwonende geneesheer, SCHROEDER VAN DER KOLK, verbeteringen had weten te bereiken voor de krankzinnigen, die met de lijders aan besmettelijke ziekten onder één dak verpleegd werden. De overigens goedwillende voorgangers van SCHROEDER VAN DER KOLK waren er niet in geslaagd gehoor te vinden voor hun klachten. De kritische NIEUWENHUYNS, lid van de 'commissie van geneeskundig toezicht', al evenmin. Er was trouwens geen geld, de verpleegden waren maar armen, en armoede was iets minderwaardigs. Hoe dan ook, toen SCHROEDER VAN DER KOLK omstreeks SCHNEEVOOGTS benoeming het Buitengasthuis moest inspecteren, was hij 'smertelijk aangedaan' door alles wat hij — nog of weer — in de hem zo bekende omgeving aantrof.

SCHNEEVOOGT gaf zijn beste jaren aan het Buitengasthuis, waarmede hij geheel samengroeide, zoals hij het zelf heeft uitgedrukt. Hij werkte er van zijn 26e tot zijn 48e jaar. Hij had dagelijks de verantwoordelijkheid voor de 400 aanwezige zieken, krankzinnigen en syphilitischen. Spoedig kwam bij deze verantwoordelijkheid een bijna even zwaar drukkende voor de opleiding van medische studenten, en de nascholing van talrijke jonge collega's, die ter bijwoning van de ochtendvisite het betrekkelijk moeilijk te bereiken gasthuis dagelijks bezochten. In 1851 werd hij — eindelijk — benoemd tot buitengewoon hoogleraar aan het Athenaeum Illustre van Amsterdam, met neuropathologie en psychiatrie als leeropdracht.

Naar het getuigenis van DONDERS was hij op zuiver medisch en therapeutisch gebied volkomen thuis. Zijn medische administratie was uiterst nauwkeurig en volledig. Enerzijds was dit van wetenschappelijk belang, anderzijds kon hij hierdoor met betrouwbare cijfers aantonen hoe erbarmelijk de toestanden in het Pesthuis waren. Honderden werden jaarlijks opgenomen wegens 'tusschenpoozende koortsen' (als regel malaria) of wegens 'roos' (erysipelas), maar vele malen groter was het aantal dergenen, die in het gasthuis deze ziekten kregen bij de ziekten, waarvoor zij hulp en genezing zochten. Ook het personeel, en SCHNEEVOOGT zelf, ontkwam niet aan de genoemde koortsen, die het Buitengasthuis berucht maakten. Er was maar één onontkoombare oplossing: het slecht ingerichte en ongunstig gelegen gasthuis kon als zodanig niet langer blijven bestaan en moest door nieuwbouw elders vervangen worden. SCHNEEVOOGT verliet — zoals wij later zullen zien — het Buitengasthuis in 1861, maar tot zijn dood in 1871 bleef hij als Inspecteur bij de problemen betrokken vanwege het grote aantal krankzinnigen, dat er 'tijdelijk', doch tengevolge van het plaatstekort in 'Meerenberg' vaak zeer lang, verbleef. Door een inbewaringstelling werd wel aan de letter van de wet voldaan, niet aan de geest van de wet. Pas in 1893, 22 jaren na zijn dood, werd de laatste krankzinnige overgeplaatst, ruim een halve eeuw nadat hij zijn eerste vernietigende rapporten had geschreven.

Er zijn mensen voor wie een etmaal belangrijk meer dan 24 uren schijnt te tellen. Zij vinden overal tijd voor, en op hun medewerking wordt daardoor nimmer vergeefs een beroep gedaan. Zo iemand was SCHNEEVOOGT. Naast zijn officiële werk in het Buitengasthuis, dat hij verrichtte zonder merkbare haast, hield hij er een druk bezocht particulier spreekuur. Op het voorplein reden de rijtuigen van zijn welgestelde patiënten af en aan.

Daarbij had hij een werkzaam aandeel bij de oprichting van de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, RAMAER's geesteskind. Hij was de eerste voorzitter (1874). Hij behoorde ook tot het eerste comité van redactie van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde (1857). Talrijk zijn de medische en maatschappelijke commissies en besturen waarvoor hij werd gevraagd. Hij was voorzitter van het Genootschap tot bevordering der Genees- en Heelkunde, en bestuurslid van de Vereniging voor Ziekenverpleging. Genoemd moet hier ook worden zijn rol bij het tot stand komen van 'Meerenberg' (1849), dat een einde scheen te zullen maken aan het mensonwaardig bestaan der krankzinnigen in het Pesthuis. Het was teleurstellend dat de opengekomen plaatsen weer spoedig bezet werden door plaatsingen 'in afwachting van opneming in Meerenberg'.

Daarbij bleef SCHNEEVOOGT trouw aan zijn oude liefde, de letteren en de muziek. In 1846 werd hij lid van de redactie van 'De Gids', welke functie hij tot zijn dood bleef vervullen. Vele zijn de hoofdartikelen, en de tot originele verhandelingen uitgegroeide 'aankondigingen' en 'besprekingen' in de rubriek 'bibliografisch album' van medische en sociale publicaties. Hij was voorts hoofdbestuurslid van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst.

Toegegeven moet worden, dat zijn vrijgezellenleven het een en ander gemakkelijker maakte. Hij was reeds een oude celibatair toen hij in 1861, op 47-jarige leeftijd, vrij onverwacht in het huwelijk trad. Een grote verandering was hiervan het gevolg. Hij had gehoopt zijn oude werkkring als *uitwonend* geneesheer te kunnen voortzetten, doch men wilde hem geen dispensatie van de voorschriften geven. Hoewel zijn vertrek niet zijn ontslag als hoogleraar inhield, werd het geven van onderwijs, zonder verantwoordelijkheid voor de behandeling, ongewenst geacht. Men vreesde botsingen met de behandelend geneesheer (HUET) wanneer de hoogleraar het met diens diagnostiek en therapie niet eens zou zijn. Pas in 1867 vond men de oplossing: een lectoraat in de psychiatrie en neurologie, met behoud van de oude status van hoogleraar. HUET, die aanvankelijk de meeste bezwaren had gehad tegen het verlenen van gastvrijheid aan SCHNEEVOOGT, gaf hem tenslotte de beschikking over enkele zalen.

Inmiddels was SCHNEEVOOGT benoemd tot Inspecteur der gestichten voor krankzinnigen als opvolger van SCHROEDER VAN DER KOLK, die in het voorjaar van 1862 was overleden. Behalve de iets jongere RAMAER

zullen er weinig anderen voor de eervolle opvolging in aanmerking zijn gekomen.

De vele inspectiereizen, het aanhouden van zijn particuliere consultatieve praktijk, vier colleges per week en talrijke andere beslommeringen, vergden veel tijd en inspanning. Toen hij op aandrang van zijn vrouw en zijn vrienden het wat kalmer aan wilde gaan doen, was het te laat. Teruggekeerd van een ook door de de warmte uitputtende inspectiereis in Brabant, overleed hij op zijn buiten 'Heijenoord' bij Arnhem.

Voor de lezers van het Tijdschrift voor Psychiatrie, voortzetting van de Voordrachtenreeks der Psychiaters in Dienstverband, waarvan SCHNEEVOOGT een der oudste representanten was, is het interessant te weten wat hij, onder talrijke andere uiteenlopende onderwerpen, op psychiatrisch gebied heeft gepubliceerd.

Afgezien van de reeds genoemde rapporten over het Buitengasthuis (1841, '42, '43, '45, '53, '59, '65, '70), die voor een groot gedeelte de Krankzinnigenafdeling betroffen, kunnen de volgende publicaties worden vermeld. In 1841, toen het ontwerp van de eerste krankzinnigenwet was ingediend, schreef hij: 'Bedenkingen tegen de scheiding van geneeskundige gestichten en bewaarplaatsen voor krankzinnigen, aangenomen bij het Wetsontwerp van 1840'. In 1848: 'Het openbaar krankzinnigenwezen, vooral met betrekking tot ons land' (De Gids, 1848D). Zijn inaugurale rede als hoogleraar in de geneeskunde (1851) droeg de titel 'De physiologische eenheid van ligchaam en ziel'. Voor de Koninklijke Academie der Wetenschappen hield hij in 1853 een voordracht over 'Eenige historische en pathologische nasporingen naar aanleiding van een doodelijk afgelopen geval van paralyse progressive atrophique (van CRUVEILHIER)'. Deze is ook te vinden in het Tijdschrift van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, 1853. Zijn openingsrede als lector in de psychiatrie en neurologie, 1868, droeg de titel: 'Over de ontwikkelingsgang en den omvang der hedendaagsche psychiatrie, alsmede over de mate van psychiatrische kennis, die tegenwoordig van alle geneeskundigen gevorderd moet worden'.

Zijn omvangrijkste werk ligt echter wel in de zelden geciteerde verslagen van de inspecteurs over de jaren 1864-1868, die hij (met C. J. FEITH) geheel bewerkte, en het voorafgaande verslag 1860-1863 dat nog grotendeels in de periode SCHROEDER VAN DER KOLK viel. Het verslag 1869-1874 is van de hand van RAMAER. Het genoemde verslag 1864-1868 (verschenen in 1871) maakt ook gewag van het ontwerp voor een nieuwe krankzinnigenwet. Het 'scheen de weg tot de wetgevende vergadering maar niet te kunnen vinden', een geluid dat ons, een eeuw later, vertrouwd in de oren klinkt.

DONDERS en RAMAER zijn van mening, dat SCHNEEVOOGT geen geschriften van betekenis voor de geneeskunde heeft achtergelaten. Wie echter

de volledige bibliografie beschouwt, wordt getroffen door de verscheidenheid der behandelde onderwerpen en de regelmatige spreiding over de dertig jaren van een werkzaam leven. De meeste van zijn publicaties zijn vermeld in de Catalogus (1877) der Boekerij van het Provinciaal Geneeskundig Gesticht 'Meerenberg', die SCHNEEVOOGT blijkbaar een goed hart toedroeg.

Over de mens SCHNEEVOOGT zou nog veel te schrijven zijn. Wij noemen hier zijn eruditie, zijn idealisme, zijn liefde voor de medemens, vooral voor de maatschappelijke verschoppelingen met welken hij dagelijks in aanraking kwam. ZIMMERMAN spreekt over 'den hartelijken, gullen, fijngevoeligen, altijd tevreden, altijd aanhankelijken vriend, die door zijn goed hart, zijne verkwikkelijke gemoedelijkheid, zijn jeugdige luim en opgewekte jovialiteit een zonnestraal wierp op de plek waar hij verscheen'. De andere biografen drukken zich in gelijke zin, zij het minder lyrisch, uit. Men krijgt de stellige indruk, dat zij allen tezamen een niet overtrokken beeld van deze voortreffelijke mens hebben gegeven. 'Was de vriend die wij betreuren, dan volmaakt?' — vraagt ZIMMERMAN, en hij vervolgt — 'Ik weet het niet, en ik geloof het niet, maar wat ik weet is dat hij een beter en liever mensch was dan vele volmaakte menschen, die ons nu en dan tegenkomen'. 'Vrede zij zijner assche' — besluit hij — 'en zoolang er liefde en vriendschap en dankbaarheid bloeit op aarde, zal het aan zijn graf niet aan bloemen ontbreken.'

In de zin van deze beeldspraak zij na honderd jaar een toef van immortellen aan de kransen toegevoegd.

BRONNEN

- PROF. DR. F. C. DONDEERS (voorzitter van de K.A.W. ten tijde van *Schneevoogt's* overlijden).
in: verslagen van de K.A.W. 1872. Herdruk in:
S. A. NABER, *Vermaarde Nederlanders* 1906.
- DR. G. D. L. HUET (*Schneevoogt's* opvolger in het Buitengasthuis) in: *Ned. Tijdschr. v. Geneesk.* 1871.
- JOH. C. ZIMMERMAN (zijn mede-redacteur van 'De Gids') in: *De Gids* 1871 II, Bijblad.
- DR J. N. RAMAER (zijn opvolger als inspecteur der gestichten voor krankzinnigen) in: *Verslagen van de inspecteurs over 1869-1874.*
- J. VAN GEUNS in: *Almanak van het Amsterdamsch Studenten Corps* 1872.
- PROF. DR. A. QUERIDO in: *Het Wilhelminagasthuis* 1966.